

Выводы. Несмотря на противоречивый, амбивалентный характер политической культуры украинского общества, низкий уровень общественно-политической активности, по некоторым показателям наблюдается развитие политической культуры в демократическом направлении (рост интереса к политике, увеличение количества людей, способных разбираться в политических реалиях). Одной из отличительных особенностей украинской политической культуры является высокий уровень интереса граждан к политическим событиям при низком уровне их включённости в деятельность общественно-политических организаций и движений. При этом одним из определяющих факторов политической культуры украинского общества является низкая способность граждан влиять на политические процессы, в чем убеждено большинство населения. Причинами этого является большая дистанция власти от граждан, низкий ресурс гражданского общества, отсутствие реальных механизмов влияния и общественного контроля, низкий уровень коммуникации власти с гражданами. Также характерной особенностью украинской политической культуры является симбиотичность, которая проявляется в инверсии ценностей и установок новой демократической политической культуры с некоторыми сущностными компонентами советской политической культуры, например, патерналистскими установками. В тоже время наблюдается тенденции развития украинской политической культуры в модусе интернальности социальных установок, евроинтеграционного вектора внешнеполитических ориентаций.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Стегній О. Регіональні особливості розвитку політичної культури українського суспільства // Українське суспільство 1994-2004. Моніторинг соціальних змін / За ред. д.е. н. В.Ворони, д. соц. н. М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2004. – С. 243 – 251
2. Головаха Е. И., Панина Н. В. Політична культура українського суспільства (за даними соціологічного моніторингу та міжнародного порівняльного дослідження) // Українське суспільство 1992-2007. Динаміка соціальних змін / За ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2007. – С. 4-23.
3. Антология политической мысли: В 5 т. Т. II. Зарубежная политическая мысль XX в. – М, 1997.- 422 с.
4. Лоусон Т., Гэррод Д. Социология. А-Я: Словарь-справочник / Пер. с англ. К. С. Ткаченко. – М, 2000. – 520 с.
5. Грачёв М. Н., Ирхин Ю. В. Актуальные проблемы политической науки. – М, 1996.
6. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. Випуск 1(15). Том 1 / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2014. – 545 с.; Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. Випуск 1(15).Том 2 Таблиці і графіки / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. К.: Інститут соціології НАН України, 2014. – 410 с.;
7. Киевский международный институт социологии: «В каком интеграционном направлении должна идти Украина: Европейский Союз, Таможенный Союз (декабрь 2015 г.)», режим доступа: <http://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&page=3>

Ляпіна Людмила Анатоліївна – кандидат політичних наук, доцент, декан факультету соціології, Чорноморський державний університет імені Петра Могили

УДК 316.2

КОНЦЕПЦІЯ ТОЛЕРАНТНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ МАЙКЛА УОЛЦЕРА

У статті аналізується концепція толерантного мультикультуралізму американського соціального теоретика Майкла Уолцера. Визначається соціальна роль толерантності, яка

полягає у забезпеченні можливості існування відмінностей у культурних картинах світу, і, відповідно, окреслюються п'ять основних типів толерантного ставлення до цих відмінностей. Обґрунтовується актуальність концептуалізації М. Уолцера для подальшого розгортання сучасних демократичних процесів.

Ключові слова: мультикультуралізм, толерантність, терпимість, відмінності, культурний плюралізм, культурні асоціації.

КОНЦЕПЦІЯ ТОЛЕРАНТНОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА МАЙКЛА УОКЕРА

В статті аналізується концепція толерантного мультикультуралізму американського соціального теоретика Майкла Уолцера. Визначається соціальна роль толерантності, яка заключається в забезпеченні можливості існування різних культурних картин світу, і, відповідно, характеризуються п'ять основних типів толерантного ставлення до цих відмінностей. Обґрунтовується актуальність концептуалізації М. Уолцера для подальшого розгортання сучасних демократичних процесів.

Ключевые слова: мультикультуралізм, толерантність, терпимість, різниця, культурний плюралізм, культурні асоціації.

THE CONCEPTION OF TOLERANT MULTICULTURALISM BY MICHAEL WALZER

The article analyzes the conception of tolerant multiculturalism by American social theorist Michael Walzer. Determined by the social role of tolerance: to ensure the possibility of the existence of differences in cultural patterns of the world. Are characterized by five main types of tolerant attitude to these differences. It is demonstrated the actuality conceptualization by M. Walzer for the further development of modern democratic processes.

Keywords: multiculturalism, tolerance, tolerance of differences, cultural pluralism, cultural associations.

Актуалізація проблематики, пов'язаної з культурним різноманіттям, обумовлена насамперед сучасними економічними та політичними перетвореннями, що проходять під знаком глобалізації. Остання загострює наявні проблеми мультикультурних суспільств, викликає появу все нових конфліктних ситуацій у міжкультурних відносинах.

Для сучасного глобалізованого світу актуальними стають проблеми толерантності, згладжування культурних кордонів, пошуку нових інтегративних ідеологій, діалогу різних культур та об'єднання зусиль для соціальної інтеграції. Причиною актуалізації цих проблем можна вважати також й те, що нинішній сплеск етнічної самосвідомості, прагнення до відокремлення, виокремлення в особливу етнічну спільність постають передумовами культурного (чи етнічного) націоналізму. Крім того, у даний час намітилися тенденції, які ставлять під сумнів існування національних держав. Перша полягає у тому, що на основі інформаційної революції сформувався та існує глобальний мережевий ринок, багато суспільств стали глобалізованими або такими, що глобалізуються, активізуються міжнародні соціальні рухи, широкого поширення набули телекомунікації та інтернаціональна освіта. Відтак, глобалізація повинна привести до консолідації світу, й тоді ідея культурних відмінностей, ідея множинності культур відступить перед всесвітнім взаємозв'язком, але за умови, якщо не візьме гору друга тенденція, своєрідний «зворотній бік» першої, - сегментація (етнізація соціальних відносин на усіх рівнях) і, як наслідок, розпад суспільства на конкуруючі між собою етнічні сегменти зі своєю культурою, що, у свою чергу, є показником суспільної дезінтеграції і може стати передумовою деградації та хаотизації суспільства. У світлі зазначених факторів пошук способів гармонізації відносин між різними етнокультурними групами, стійких ціннісних орієнтацій в умовах плюралізму культур - з одного боку, та дезінтеграційних тенденцій - з іншого, для сучасних націй-держав

є особливо актуальним.

Однією з головних тенденцій розвитку сучасної цивілізації стало визнання її культурного різноманіття, розуміння необхідності діалогу різних культур і світоглядів. Глобальний світ, який опинився перед обличчям принципово нових викликів і не має адекватної системи управління, все глибше занурюється у ситуацію, коли наростають суперечності і невизначеність. У центр наукової і суспільної уваги все частіше потрапляють питання адаптації, акультурації, інтеграції - з одного боку, та диференціації, етнокультурного розшарування, етнізації соціальних відносин, міжетнічної напруженості - з іншого. У цьому зв'язку перед суспільством постають проблеми культурних відмінностей, сталого розвитку, пошуку компромісу між етнокультурними групами в умовах множинності культур заради збереження цілісності мультикультурних суспільств. Все це обумовлює необхідність та актуальність соціологічного дискурсу мультикультуралізму у контексті глобалізованого світу.

Проблема толерантності та пошуку компромісу у міжкультурній взаємодії є також актуальною й для сучасного українського суспільства. Україна - поліетнічна країна, яка уособлює традиції не тільки української культури, що породжує необхідність осмислення феномену мультикультуральності в українському просторі. У сучасній дійсності в умовах глобалізації справжня проблема набуває нового обертону. Отже, соціофілософська рефлексія феномену мультикультуралізму актуалізується необхідністю пошуку нових концепцій мультикультурного розвитку сучасного світу в умовах глобалізації, вироблення моделей етнокультурної політики, що відповідає імперативам і викликам сучасності.

У даному контексті являє інтерес концепція толерантного мультикультуралізму, автором якої є відомий американський учений, соціальний теоретик Майкл Уолцер. Відтак, теоретичний аналіз даної концепції у контексті пошуку оптимального варіанту вирішення проблем мультикультуралізму на сучасному етапі, у тому числі й для українського суспільства, є метою даної статті. Мультикультурні погляди американського дослідника цікаві для нас ще й тим, що він висловлює теоретичну позицію людини, яка, як зазначає учений, будучи американським євреєм, постійно відчувала себе "об'єктом терпимості" [1, с. 13]. Тому спочатку звернемось до деяких фактів біографії дослідника.

Так, народився Майкл Уолцер (англ. Michael Walzer) у 1935 р. у Нью-Йорку (США). У 1956 р. отримав ступінь бакалавра в Університеті Брендіс, згодом продовжив своє навчання у Кембріджському університеті й у 1961 р. захистив докторську дисертацію у Гарвардському університеті. Викладав у Принстонському (1962-1966 рр.) та Гарвардському (1966-1980 рр.) університетах. З 1980 р. - професор Інституту провідних досліджень при Гарварді. Майкл Уолцер є видавцем журналу "Dissent"; членом редколегії журналу "Philosophy and Public Affairs, Political Theory"; автором і редактором журналу "The New Republic"; членом Правління Єврейського університету (м. Ієрусалим) [1, с. 7, 13; 2, с. 340]. За твердженням сучасних дослідників, М. Уолцер є проникливим, розсудливим, співчутливим та освіченим теоретиком, який пише на соціально-політичні теми. Його твори - це плід глибокого знайомства з тим, що відбувається у сфері соціальних наук [3, с. 154].

Однією з головною тем досліджень М. Уолцера є толерантний мультикультуралізм як характеристика сучасних та історичних суспільств [4, с. 147]. "Предметом мого дослідження, - зазначає вчений, - є терпимість або, краще сказати, те, що робить терпимість можливою, - тобто мирне співіснування груп людей з різною історією, культурою і самосвідомістю" [1, с. 16]. Дана проблема найбільш повно представлена дослідником у його праці "Про терпимість. Лекції з етики, політики та економіки", виданій у США у 1997 році [5] та перекладеній у 2000 році російською [1] й у 2003 році - українською мовами [6]. Як зазначають критики, книга М. Уолцера присвячена розгляду культурних відмінностей, точніше розгляду "культурних етнорелігійних відмінностей в аспекті "мирного співіснування" їх носіїв, тобто, за логікою автора, - у світлі проблематики терпимості" [7]. Ідея толерантності (або терпимості) постає у вченні М. Уолцера універсальним етико-політичним ідеалом. На думку дослідника, терпимість часто недооцінюється, її вважають найменшим з того, що ми можемо зробити для оточуючих нас людей. Проте, у дійсності, терпимість і як теорія, і як практика,

що може набувати різних форм, це величезне досягнення, достатньо унікальне в історії людства [1, с. 13]. Її соціальна роль полягає у захисті самого життя, адже "переслідування часто призводить до смерті", крім того вона забезпечує суспільне життя, тобто життя тих різноманітних спільнот, в яких ми усі живемо. Терпимість робить можливим існування відмінностей, а відмінності, у свою чергу, обумовлюють необхідність терпимості [1, с. 14]. Смісл даного поняття полягає у тому, що люди змушені терпіти те, чого не бажають. Проте той прояв, у якому терпимість присутня у сучасному суспільстві з його універсалістськими установками, має скоріше вирівнюючий ефектом. Культивування автономії та прав індивідів ставить питання про реалізацію прав спільнот. Тому, на думку М. Уолцера, культурний плюралізм повинен стати невід'ємною характеристикою сучасного західного суспільства. Вся структура суспільства вимагає не тільки «захисту» відмінностей, але й збереження та відтворення групової ідентичності, витканої з елементів культурного порядку. Тому соціальний теоретик хоче знайти компроміс між автономією індивідів, з одного боку, та заохоченням групових зв'язків, з іншого. При цьому пропорція повинна зберігатися настільки, наскільки дозволяє зберігати стабільність у суспільстві. "...Ми живемо в умовах специфічно сучасного і постмодерністського конфлікту множинності груп та індивідів. І у цьому конфлікті у нас немає іншого вибору, окрім як стверджувати цінності обох боків" - зазначає дослідник [1, с. 118].

Отже, виходячи з того, що сучасні суспільства характеризуються культурним різноманіттям, де існують спільноти, які мають різні вірування, цінності, звичаї [4, с. 147], тобто мають культурно-релігійні відмінності та відмінності у стилі життя [1, с. 24], М. Уолцер пропонує п'ять можливих типів толерантного ставлення до цих відмінностей. При цьому доцільно зауважити, що типологія толерантності, яку пропонує американський учений, покликана показати усю багатоманітність тих взаємодій між людьми, групами, спільнотами, які можуть розумітися як толерантні. Фактично, розгляд цих видів вводить аналіз тієї характеристики толерантності, згідно якої терпимість до відмінностей є різною: як моральний вибір, як психологічна властивість, як передумова, що звільняє людину від влади та примусу [8, с. 256].

Так, перший тип толерантності, на думку дослідника, характеризується відсторонено-смиреним ставленням до відмінностей в ім'я збереження миру. Даний тип властивий здебільшого для суспільств XVI-XVII століть та пов'язаний із встановленням конфесійної терпимості після довготривалого гоніння прибічників одних релігій іншими. Терпимість у цьому випадку обґрунтовується тим, що відмінності у поглядах, які не відносяться до питань істини та основних моральних, правових, політичних норм, не перешкоджають нормальному функціонуванню суспільства.

Другий тип толерантності - це позиція пасивності, розслабленості, милостивої байдужості до відмінностей: "нехай розквітають усі квіти" [1, с. 25]. Толерантність тут постає як повага до іншої людини, яку неможливо зрозуміти і з якою майже неможливо взаємодіяти, так як спільноті не перетинаються, співіснуючи у різних культурних світах з різними цінностями.

Третій тип терпимого ставлення до відмінностей М. Уолцер визначає як своєрідний моральний стоїцизм, тобто принципову згоду з тим, що й інші мають права, навіть якщо спосіб користування цими правами викликає відразу. Можна назвати таке терпиме ставлення до інших спільнот та груп поблажливістю до слабкості інших разом з певною долею презирства до них, так як людям властиво вважати цінності своєї культури кращими за усі можливі.

Четвертий тип представлений дослідником як відкритість по відношенню до інших, повага, бажання дослухатися та вчитися.

І, нарешті, п'ятий тип толерантності - це захоплююче прийняття відмінностей, пов'язане або з естетичним схваленням, коли відмінності сприймаються як культурне різноманіття, або з функціональним, коли відмінності постають у якості невід'ємної умови розквіту людства, що надає будь-кому всеосяжну свободу вибору [1, с. 25-27; 8, с. 256].

Кожен з вищевказаних типів толерантності (хоча сама ідея толерантності є ліберальною по суті) має місце у своєму історичному, національному та культурному контексті. Відповідно М. Уолцер виділяє й "п'ять моделей толерантних суспільств", а саме:

багатонаціональні імперії, міжнародну спільноту, консоціативний устрій, національні держави та іммігрантські суспільства [9]. До даного переліку дослідник окремо додає складні, змішані випадки - такі країни, як Франція, Канада та Ізраїль. Проте вчений відмовляється від "дурного утопізму" пошуку "найдосконалішого" у сенсі терпимості режиму. "Навіть найкраще зі політичних утворень, визнає М. Уолцер, - є таким відповідно до історії та культури того народу, життя якого воно хоче облаштувати" [1, с. 38].

Толерантність ідеологічна етично, тому вона претендує на роль універсального соціально організуючого принципу, тобто режиму. Але "режим терпимості" можна зрозуміти як щось більш визначене, ніж режим, відмічений терпимістю. До останніх М. Уолцер відносить, крім суспільств сучасного типу, також й багатонаціональні імперії, де атмосфера етнорелігійної терпимості можлива завдяки особливому змісту імператорської влади, що споруджує її над культурними відмінностями включених спільнот. Імперії терпимі, але не тому, що прихильні до принципів терпимості. Толерантність ліберальних національних держав та емігрантських суспільств, навпаки, передбачає і включає у себе прийняття ідеології терпимості. Саме ідеологія терпимості гарантує тут соціальну практику терпимості, і у взаємозв'язку одного з іншим толерантність досягає своєї повноти як режим, який у деяких ситуаціях, безумовно, відзначений терпимістю, а в деяких - ні.

Напруження, що виникає між чеснотою терпимості та ідеологією або режимом терпимості, М. Уолцер не обминає стороною. Він визнає, що режим толерантності - у тому вигляді, як він реалізований у ліберальних національних державах та емігрантських суспільствах - має яскраво виражений зрівнюючий ефект. І, отже, толерантність не містить у собі внутрішнього протиріччя. Викликаний необхідністю "охороняти відмінності", толерантний режим сучасних суспільств усуває їх. Поширення духу терпимості через систему освіти, через поширення символів у масовій культурі настільки ж необхідно для відтворення толерантного режиму, наскільки згубно для відтворення культурної своєрідності спільнот. У першу чергу і переважно - тих спільнот, які за своєю історією, своєю внутрішньою логікою не є ліберальними. М. Уолцер позначає тут проблему: "Внутрішньо нетолерантні і неліберальні групи (до таких належить, наприклад, більшість церков) можуть бути терпимі лише в якості добровільних асоціацій. Але чи слід терпіти їх у вигляді таких автономних утворень, яким надані повноваження здійснювати примус стосовно своїх членів?" [8]. Тобто у дослідника ліберальна толерантність носить обмежений характер: суспільство терпимо тільки до тих об'єднань та асоціацій, які не створюють труднощів для суспільства і, як зазначає німецький соціолог Юрген Габермас, не "проявляють у безоглядно модернізованих суспільствах весь свій деструктивний потенціал" [10, с. 120].

Традиційні імперії, де культурні спільноти виступають переважним об'єктом толерантності, схильні залишати за ними такі повноваження; проте, відповідь ліберальних режимів, що роблять предметом терпимості індивідуальний вибір громадянина, - негативний. М. Уолцер не приховує репресивний зміст правового універсалізму, що орієнтується на індивіда. "Можливість збереження їхнього способу життя, - пише він про народи-аборигенів Канади, - аж ніяк не очевидна ... в умовах автономії, встановленої у ліберальних кордонах: історично їх спосіб життя не є ліберальним" [1, с. 43] Чудова нагода переконатися, що рішення, толерантного в усіх проявах, може й не бути, і принциповий вибір полягає не у тому, бути толерантними чи ні, а у тому, на якому рівні розгляду та існування бути толерантними.

М. Уолцер вважає, що абстрактна толерантність, що реалізована на рівні індивідів, часто перетворюється на інтолерантність на рівні спільнот, які він розглядає як реально функціонуючі життєві єдності. Таку інтолерантність іноді називають "етноцидом" [8]. Схильність до "етноциду" існує у суспільстві у вигляді нетерпимого ставлення до іншого, до чужих, до індивідів, які, з якихось причин, не відповідають тому, як вони повинні виглядати, поводитися тощо. Втім, для самого широкого кола культурних, етнорелігійних спільнот толерантний режим постає витонченою формою нейтралізуючої асиміляції. Так чи інакше, за переконанням М. Уолцера, у ліберальних національних державах та емігрантських

суспільствах дію культурних відмінностей включено лише до сфери приватного життя. Звичай, віра, національність - приватна справа громадянина. Толерантність, за словами американського соціального теоретика, "забезпечує саме життя і ставить культурні відмінності нижче того порога значимості, за яким можливе функціонування живих, ефективно відокремлених та ефективно консолідованих груп" [1, с. 58],

Ідентичність співгромадян проявляється у необхідності складати своє Я з крихітних залишків колишніх культур і релігій [1, с. 104]. Людей, які поривають зі своєю культурою і намагаються скласти себе з осколків своїх культур, М. Уолцер називає "волоцюгами". Для них, на його думку, залишиться назавжди незнайомий досвід цілісного себе, досвід життя в культурі. Індивіди, які втратили свою колишню групову ідентичність, не знаходять ні загальної, ні якоїсь нової групової ідентичності. Така ситуація, яка характеризується появою великої кількості людей з невизначеною ідентичністю, фрагментованістю та безліччю власних ідентичностей, і, відповідно, високим рівнем мультикультурності. спостерігається, за твердженням М. Уолцера, у сучасних суспільствах.

Дослідник розглядає дану ситуацію в рамках постсучасного проекту толерантності і не приховує своєї неприязні до постмодерністського бродяжництва, він пов'язує з ним перспективу збіднення індивідів і звуження сфери культурного життя: "Розколоті Я епохи постмодернізму видаються мені такими, що паразитують на нероздвоєних групах" [1, с. 107]. На думку теоретика, умови для терпимості, громадянського миру та спільного життя забезпечується не індивідуалізмом, а участю у групах, спілках та асоціаціях, адже саме у групах індивіди стають здатними бути одночасно і сильними, і підтримувати зв'язки з оточуючими. Але напруга, що існує між тими, хто шукає свободи і визнання або тими, хто їх отримав, і консолідованими групами, - саме дана напруга вважається дослідником визначальною й до того ж сильною рисою сучасності. "Сучасність ... вимагає того, щоб індивід і група, громадянин і член спільноти співіснували у стані постійної напруги. Постмодернізм потребує аналогічної напруги - але вже між собою і сучасністю" [1, с. 107].

Таким чином, уся структура сучасного суспільства вимагає збереження групових відмінностей культурного порядку. У цьому висновку - сенс і причина того поміркованого плюралізму, який проповідує М. Уолцер. Він намагається шукати компроміс, заохочувати емансипацію індивідів та посилення і консолідацію групових зв'язків (у розумних межах) у контексті глобальної стабільності. Прагнучи уникнути повної фрагментації "розколотих Я епохи постмодернізму" і, разом з тим, побоюючись надмірних домагань політичного і культурного співтовариства, М. Уолцер запитує: "Чи не краще у такому випадку увічнити нинішній стан суспільства... як життя з проблемами першого покоління некорінних громадян?" [1, с. 108]. У будь-якому випадку у вченого терпимість, що нейтралізує відмінності, є подвійною. Люди, незалежно від їх расової, етнічної та релігійної приналежності, користуються правами в якості індивідів, але індивіди об'єднуються у групи, і кожна група, особливо та, яка належить до меншості, має "право голосу на власне місце і на проведення власної політики" [1, с. 113].

Таким чином, завершуючи короткий аналіз концепції толерантного мультикультуралізму М. Уолцера, слід зробити наступні висновки.

По-перше, основною проблемою сучасної демократії М. Уолцер вважає дисонанс відносин "плюралізм груп - плюралізм особистостей". Учений доводить, що взаємопосилення індивідуальності та спільноти, які слугують спільним інтересам, потребує дієвої політичної підтримки, і, зокрема, підтримки мультикультуралізму як ідеології, що є програмою боротьби за збільшення соціальної та економічної рівності. Однак без об'єднання захисту груп і наступу на класові відмінності жоден толерантний режим у рамках модерного і постмодерного іммігрантського, плюралістичного суспільства довго існувати не зможе [1, с. 126-127]. Якщо держава гарантує свободу особистості, то суспільство народжує індивідів, що демонструють велику силу і впевненість у собі. Вони здатні нести відповідальність за себе та інших, а також координувати свої приватні інтереси з інтересами суспільства [113, с. 120]. Проте ніякий толерантний режим не може триматися на плечах «сильних особистостей», так

як вони є продуктами колективного життя і не здатні відтворювати ті зв'язки, які визначили їх силу. Це, на думку М. Уолцера, обумовлює необхідність підтримувати та зміцнювати зв'язки, характерні для асоціацій.

По-друге, соціальний теоретик відкидає думку про те, що саме різноманітність культурних асоціацій становить найбільшу загрозу для сучасного суспільства, підриваючи тим самим його монолітність і стабільність. Він бачить головну загрозу саме у слабкості цих асоціацій, проголошуючи необхідність зробити їх більш сильними та згуртованими, а також наділити їх більш широкою відповідальністю. "Толерантність не є формулою гармонії: вона лише узаконює групи, які раніше знаходилися на нелегальному положенні або є непомітними, дозволяючи їм вступити у конкуренцію за наявні ресурси. Але присутність цих груп у балансі сил призведе також до розширення політичної сфери та до збільшення числа інституціональних функцій, а значить, й до збільшення можливостей участі індивідів у суспільному житті" [113, с. 123].

По-третє, успіх політики мультикультуралізму, за М. Уолцером, виглядає наступним чином: посилення культурних асоціацій приведе до посилення участі у них індивідів, зміцнить у останніх почуття власної значущості, виховає у них відданість не тільки малій групі, але й усьому суспільству в цілому.

Не можна сказати, щоб М. Уолцер не розумів труднощів реалізації ідеї мультикультуралізму, але, незважаючи на безліч очевидних прикладів невідповідності соціальної ідеї політичним реаліям, вченим рухає віра у можливу перебудову світу, виходячи з принципів толерантності до культурного різноманіття.

І, останнє, головна заслуга М. Уолцера, у дослідженні проблем мультикультуралізму полягає, на наш погляд, у тому, що він зробив низку важливих кроків на шляху обґрунтування необхідності формування принципів терпимості задля мирного співіснування спільнот та країн. Разом з тим сучасний світ все ще далекий від поняття толерантності. Усі міркування про толерантний мультикультуралізм стають безглуздими у разі збереження "логіки панування" однієї країни або однієї культури над іншою. Майбутнє глобального світу неможливе без мирного співіснування, і тому мультикультуралізм і толерантність, мабуть, залишаться основними принципами полікультурного та етноконфесійного співжиття у сучасному світі.

Мультикультуралізм та толерантність повинні стати новою політичною стратегією й для України. Це сприятиме подальшій демократизації суспільства та входженню України до світової спільноти

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уолцер Майкл. О терпимости / Майкл Уолцер. Перевод с англ. яз. И. Мюрнберг. — М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. — 160 с.
2. Уолцер Майкл // Современная западная философия. Энциклопедический словарь / Под. ред. О. Хеффе, В.С. Малахова, В.П. Филатова, при участии Т.А. Дмитриева. Ин-т философии. - М.: Культурная революция, 2009. - 392 с.
3. Арчад Д. Упование на лучшее? / Д. Арчад // Уолцер Майкл. О терпимости. - С. 153-157.
4. Эпплайя Энтони К. Мультикультуралистское недопонимание / К. Энтони Эпплайя // Уолцер Майкл. Указ. праця. - С. 133-159.
5. Walzer Michael. On Toleration. Lectures on ethics, politics and economy / Michael Walzer. - Yale University Press, 1997. - 160 с.
6. Уолцер М. Про толерантність / М. Уолцер. Пер. з англ. М. Лупішко. — Харків: Видавнича група «РА-Каравела», 2003. — 148 с.
7. Ремизов Михаил. Апории терпимости [Электронный ресурс] / Ремизов Михаил // Режим доступа : <http://lib.rin.ru/doc/i/104618p.html>. 8. Волкова Т.П. Классические философские концепции мультикультурализма и толерантности / Т.П. Волкова // Вестник МГТУ. - 2011 - Том 14. - № 2. - С.254-259].

© Мейжис І. А., Калашнікова Л. В.

9. У статті "Мультикультурні суспільства", надрукованій у 2001 році у журналі "Социологическое обозрение", подібну типологію наводить німецький соціолог Гьоран Терборн, який викремлює чотири типи мультикультурних суспільств, а саме: досучасні імперії та західноєвропейські виключення, поселення Нового світу, колишня колоніальна зона та постнаціональна мультикультурність [Терборн Г. Мультикультурные общества / Г. Терборн. - Социологическое обозрение. - 2001. - Том 1. - № 1. - С. 50-67]

10. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы / Ю. Хабермас. Пер. с нем. - М.: Издательство «Весь Мир», 2002. - 144 с.

Мейжис Ірина Альбертівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціології, Чорноморський державний університет імені П. Могили

Калашнікова Людмила Володимирівна - кандидат соціологічних наук, доцент, Чорноморський державний університет імені П. Могили

УДК [303.1: 316.7]:37.014.3 (477)

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПІДХІД: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ВИКОРИСТАННЯ В ПРАКТИЦІ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розглянуті теоретичні засади соціокультурного підходу та його використання у вивченні процесів формування соціальної культури сучасних українців. Наведені дані соціологічного дослідження уявлень вчителів Південного регіону України про процес реформування системи освіти, особливостей розуміння змісту соціокультурної складової реформи.

Ключові слова: теоретичні засади соціокультурного підходу, соціальні уявлення вчителів, реформування системи освіти.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ПОДХОД: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ПРАКТИКЕ ИССЛЕДОВАНИЙ

Рассмотрены теоретические основы социокультурного подхода и его применения в изучении процессов формирования социальной культуры современных украинцев. Представлены данные социологического исследования социальных представлений учителей Южного региона Украины о процессе реформирования системы образования, особенностях понимания содержания социокультурной составляющей реформы.

Ключевые слова: теоретические основы социокультурного подхода, социальное представления учителей, реформирование системы образования.

SOCIOCULTURAL APPROACH: THEORETICAL PRINCIPLES AND PRACTICAL USE IN RESEARCH

In the article the theoretical principles of socio-cultural approach and its use in the study of the formation of modern Ukrainian social culture. Represented the results of sociological research ideas teachers of Southern region of Ukraine on reform of the system of education, socio-cultural understanding of the content features integral reform.

Keywords: theory of Human Sciences, social innovation, civic movements, values of Ukrainians, social learning.

Соціокультурний підхід в соціології існує із самого початку народження науки, оскільки його елементи були присутні у творчості кожного з видатних соціологів Європи та США. Розглядати і аналізувати суспільство, на думку батьків-засновників Е. Дюркгейма і М. Вебера, можливо тільки за допомогою аналізу його культури, від зразків матеріальної